ئەكبەر قادىر

بۈگۈنكى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىي تەنقىدچىلىك تارىخى

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

بۈگۈنكى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىي تەنقىدچىلىك تارىخى

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

图书在版编目(CIP)数据

当代维吾尔文学批评史/艾克拜儿·卡得尔著。—乌鲁木齐:新疆人民出版社,2004.8

ISBN 7－228－09024－1

Ⅰ.当… Ⅱ.艾… Ⅲ.维吾尔族—少数民族文学:当代文学—文学批评史—中国—维吾尔语(中国少数民族语言) Ⅳ.1207.915

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2004)第 087338 号

责任编辑: 阿扎提·阿里玛斯
责任校对: 再米拉·裴达依
封面设计: 艾克拜尔·沙力

新 疆 人 民 出 版 社 出 版
(乌鲁木齐市解放南路 348 号 邮编:830001)
新疆新华书店发行
乌鲁木齐市明众美术印刷厂印刷
850×1168 毫米 32 开本 10 印张
2004 年 8 月第 1 版 2004 年 8 月第 1 次印刷
印数:1 — 3000

ISBN 7－228－09024－1 定价:15.00 元

مەسئۇل مۇھەررىرى: ئازات ئالماس
مەسئۇل كوررېكتورى: زەمىرە پىدائىي
مۇقاۋا لايىھىلىگۈچى: ئەكبەر سالىھ

بۈگۈنكى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىي تەنقىدچىلىك تارىخى

ئاپتورى: ئەكبەر قادىر

*

شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى نەشر قىلدى
(ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى №348)
شىنجاڭ شىنخۇا كىتابخانىسىدىن تارقىتىلدى
ئۈرۈمچى شەھەرلىك مىڭجۇڭ گۈزەل سەنئەت باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى
فورماتى: 850×1168 1/32 مىللىمېتىر
باسما تاۋىقى: 10
2004 - يىلى 8 - ئاي 1 - نەشرى
2004 - يىلى 8 - ئاي 1 - بېسىلىشى
تىراژى: 1 — 3000
ISBN 7—228—09024—1
باھاسى: 15.00 يۈەن

مۇھەررىردىن

ئەكبەر قادىر 1965 - يىلى 4 - ئاينىڭ 4 - كۈنى غۇلجا شەھىرىدە تۇغۇلغان. باشلانغۇچ ۋە ئوتتۇرا مەكتەپلەرنى غۇلجا ناھىيە ئارائۆستەڭ يېزىسىدا ئوقۇغان. 1984 - يىلىدىن 1989 - يىلىغىچە شىنجاڭ ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ئەدەبىيات فاكۇلتېتىدا ئوقۇغان. 1989 - يىلىدىن باشلاپ ئىلى پېداگوگىكا ئىنستىتۇتى تىل - ئەدەبىيات فاكۇلتېتىدا دوتسېنت بولۇپ ئىشلىمەكتە.

ئەكبەر قادىر ئالىي مەكتەپتە ئوقۇۋاتقان ۋاقىتلىرىدىلا ئەدەبىي ئوبزورچىلىق ۋە ئەدەبىيات تەتقىقاتىغا قىزىقىپ بۇ جەھەتتە ئۆگىنىش ۋە ماتېرىيال توپلاشقا باشلىغان. ئۇ ئەدەبىي تەتقىقاتچىلىق ساھەسىدە مۇھەممەت پولات قاتارلىق داڭلىق ئەدىبلەرنىڭ ئەدەبىي ئوبزور - ماقالىلىرىنى كۆپ ئوقۇپ، ئۆزىنىڭ ئەدەبىي ئەسەرلەرگە باھا بېرىش، ئانالىز قىلىش ئىقتىدارىنى يۇقىرى كۆتۈرۈپ بارغان. ئالىم ئابدۇشۇكۇر مۇھەممەتئىمىن، پروفېسسور ئابدۇكېرىم راخمان قاتارلىقلارنىڭ ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتى، پەلسەپەسى، ئېستېتىكا ئىلمى قاتارلىق جەھەتلەردە ئېلىپ بارغان تەتقىقات ئەسەرلىرىنى قېتىرقىنىپ ئوقۇپ ئۆزىنىڭ تەپەككۇر ئىقتىدارىنى يۇقىرى كۆتۈرۈشكە تىرىشقان. ئۇنىڭ ئوقۇغۇچىلىق مەزگىلىدە يازغان ئوبزورلىرى «شىنجاڭ گېزىتى»، «ئىلى گېزىتى»، «ئىلى دەرياسى» ژۇرنىلى قاتارلىق گېزىت - ژۇرناللاردا ئېلان قىلىنغان.

ئەكبەر قادىر ئەدەبىيات ئىشلىرىمىزدىكى تىرىشچان ۋە مەسئۇلىيەتچان ياشلىرىمىزنىڭ بىرى. ئۇ ئوقۇتقۇچىلىق سېپە-

此为试读,需要完整PDF请访问: www.ertongbook.com

ـدە خىزمەت قىلىش جەريانىدا ئوقۇتۇش بىلەن تەتقىقاتنى بىر-
لەشتۈرۈپ، نەزەرىيىۋى سەۋىيىسى بىرقەدەر گەۋدىلىك بولغان ئىلمىي تەتقىقات ماقالىلىرىنى يېزىپ «شىنجاڭ ئىجتىمائىي پەنلەر تەتقىقاتى» قاتارلىق نۇقتىلىق ئىلمىي تەتقىقات ژۇرناللىرىدا ئېلان قىلىپ كېلىۋاتىدۇ.

ئەكبەر قادىرنىڭ ئەدەبىي تەتقىدچىلىككە دائىر ئېلان قىلىنغان ماقالىلىرىنىڭ توپلىمى بولغان «ئەدەبىي ئىجادىيەتتىكى يېڭىلىقلار» ناملىق كىتابى 2001 - يىلى شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىندى. ئۇنىڭ «دىسسېرتاتسىيە يېزىقچىلىقى ۋە ئەمەلىيىتى» ناملىق كىتابى 2002 - يىلى شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىندى. ئۇ يەنە «ئۇيغۇر ئەدەبىياتى تەسۋىر لۇغىتى» نى تۈزۈپ نەشرىياتقا تاپشۇردى. قولىمىزدىكى «بۈگۈنكى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىي تەنقىدچىلىك تارىخى» ناملىق بۇ كىتاب ئاپتورنىڭ قېتىرقىنىپ، ئەتراپلىق ئىزدىنىشلىرىنىڭ يەنە بىر نەتىجىسى.

ئەكبەر قادىر هازىر جۇڭگو ئۇيغۇر تارىخ - مەدەنىيەت تەتقىقاتى ئىلمىي جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى، ئاپتونوم رايونلۇق يازغۇچىلار جەمئىيىتىنىڭ ئەزاسى.

كىرىش سۆز

ئىلى پېداگوگىكا ئىنستىتۇتىنىڭ دوتسېنتى ئەكبەر قادىرنىڭ «بۈگۈنكى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىي تەنقىدچىلىك تارىخى» ناملىق كىتابىنىڭ ئورىگىنالىنى ئوقۇپ چىقىپ تولىمۇ سۆيۈندۈم ۋە ئاپتورنىڭ مەزكۇر ئەسەرگە كىرىش سۆز يېزىپ بېرىش توغرىسىدىكى ئىلتىماسىنى خۇشاللىق بىلەن قوبۇل قىلدىم.

ئەدەبىي تەنقىدچىلىك ئىلمىنى، جۈملىدىن ئۇيغۇر ئەدەبىي تەنقىدچىلىكىنى تارىخىي ئۇزۇنلۇق ۋە دۇنياۋى كەڭلىكتىن كۆزىتىپ، تەنقىدچىلىك ئەمەلىيىتى ۋە تارىخىنى تارىخىي ماتېرىيالىزملىق كۆزقاراش ۋە ئۇسۇل بىلەن مۇلاھىزە قىلغان بۇ ئەسەر ئۇيغۇر ئەدەبىياتشۇناسلىق ئىلمى ئۈچۈن مۇھىم ئەھمىيەتكە ئىگە. مەزكۇر كىتابنىڭ مۇھىملىقى نوقۇل ئۇنىڭ ئەدەبىيات ئوقۇتۇشىدا دەرسلىك ۋە ماتېرىيال بولالايدىغانلىقىدىلا ئەمەس. بۇ ئەلۋەتتە كىتاب مۇئەللىپىنىڭ مەقسىتىنىڭ بىر تەرىپى، شۇنداقلا كىتاب نەشر قىلىنغاندىن كېيىن، مۇقەررەر ھالدا ھاسىل بولىدىغان ئىستېمال قىممىتىنىڭمۇ بىر تەرىپى. بۇنىڭدىن باشقا بۇ ئەسەرنىڭ قىممىتى، يەنە ئۇنىڭ ئەدەبىياتشۇناسلىقنىڭ، جۈملىدىن تەنقىدچىلىكنىڭ تەرەققىياتىغا بىۋاستە تۈرتكە بولىدىغانلىقىدا ھەم ئەدەبىي ئىجادىيەتنىڭ جانلىنىشىغا تەسىر كۆرسىتەلەيدىغانلىقىدىمۇ ئىپادىلىنىدۇ. مەن مەزكۇر ئەسەرنىڭ شۇنداق قىممەت يارىتالايدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن.

بىزگە ئايانكى، ئەدەبىي ئىجادىيەت ۋە ئەدەبىي تەنقىدچىلىك پۈتكۈل ئەدەبىياتنىڭ بىر - بىرىگە باغلانغان، بىر - بىرىگە تەسىر كۆرسىتىپ، بىر - بىرىنى ئىلگىرى سۈرىدىغان مۇھىم تەركىبلىرى بولۇپ، ئۇلارنى ئەدەبىياتنىڭ بىر جۈپ قانىتى دەپ سۈپەتلەشكە بولىدۇ. ئەدەبىيات مانا مۇشۇ بىر جۈپ قاناتقا تايىنىپ پەرۋاز قىلىدۇ، دۇنيا ئەدەبىيات تارىخى، ئېلىمىزنىڭ

كۆپ مىللەتلىك ئەدەبىيات تارىخى، جۈملىدىن ئۇيغۇر ئەدەبىيات تارىخى ئۆزلىرىنىڭ ئۇزاق مۇساپىلىك تەرەققىيات ئەمەلىيىتى ئارقىلىق بۇ بىر جۈپ قاناتنىڭ ئوخشاشلا مۇھىملىقىنى ئىسپاتلاپ بېرىدۇ.

ئەمدى ئەدەبىي ئىجادىيەت بىلەن ئەدەبىي تەنقىدچىلىكنىڭ قايسىسىنىڭ بالدۇر، قايسىسىنىڭ كېيىنلىكىنى ئەدەبىيات تەرەققىياتىنىڭ رېئال ئەمەلىيىتىدىن ئېنىق كۆرۈۋالغىلى بولىدۇ. ھەرقانداق ئەمەلىيەت ئۇ بىرلەمچى ئامىل، ئەدەبىيات - سەنئەت ئىجادىيىتى ۋە پائالىيەتلىرىنىڭ بىرلەمچى خاراكتېرى ئىسپاتلانغان ھەقىقەت ۋە پاكىت. نەزەرىيىۋى خۇلاسە ۋە يەكۈننىڭ ئەمەلىيەتنىڭ تەقەززاسىدىن پەيدا بولىدىغانلىقىنىمۇ تارىخىي ماتېرىيالىزملىق كۆزقاراش بىلەن چۈشەندۈرگىلى بولىدۇ.

بىز نەزىرىمىزنى ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ قەدىمكى زامانلارغا مەنسۇپ بولغان ئاغزاكى ئىجادىيەت ۋە ئېغىزچە تارقىلىش تارىخىغا قاراتساقمۇ ياكى ئىجادىيەتنىڭ كەسپىلىشىشى بىلەن شەكىللەنگەن يازما ئەدەبىيات تارىخىغا يۆتكىسەكمۇ، ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا ئەدەبىي ئىجادىيەتنىڭ تېخىمۇ كۆپ ئەسىرلىك تارىخىي جەرياندىن ئۆتۈپ ناھايىتى مول نەتىجىلەرنى ھازىرلىغانلىقىنى ئېنىق كۆرىمىز. شانلىق تارىخىمىزغا مەنسۇپ بولغان ئاجايىپ نامايەندە — ئۆلمەس ئەسەرلەر ئەسىر - ئەسىرلەردىن بېرى خەلقىمىزنى ئوزۇقلاندۇرۇپ، ھوزۇرلاندۇرۇپ، ئۇلارنىڭ ھايات سەپەرلىرىنىڭ ئەڭ ساداقەتمەن ھەمراھلىرىدىن بولۇپ كەلگەن.

ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ يېقىنقى زامانغا تەئەللۇق سەھىپىلىرىدىمۇ ئوخشاشلا جازىبىدارلىقى، خاسلىقى ۋە ھاياتىي كۈچكە باي سەمەرىلەرمۇ كەم ئەمەس، ئۇيغۇر ئەدەبىياتى ئالاھازەل بىرەر ئەسىرلىك بۇ تەرەققىيات مۇساپىسىدە خەلقنىڭ يېڭىلىنىۋاتقان ماددىي ۋە مەنىۋى ھاياتىنىڭ ئەينىكى بولۇپ كەلدى، زامان ۋە دەۋر بىلەن بىردەكلىكنى داۋاملاشتۇرۇپ، ئۆزىنىڭ پۈتكۈل مىللەت مەدەنىيىتىدىكى ئورنىنى ۋە قىممىتىنى ساقلاپ

كەلدى. بىز ئەدەبىيات تارىخىمىزنىڭ سەھىپىلىرىنى ۋاراقلىغان چېغىمىزدا، ئۆزىمىزنىڭ ئەدەبىيات - سەنئەتنى سۆيىدىغان، خەلقىمىزنىڭ، ئىجادكار ئەجدادلىرىمىزنىڭ ئۆز نەتىجىلىرى بىلەن جۇڭخۇا مەدەنىيىتىنىڭ كۆزنى قاماشتۇرىدىغان قىممەتلىك خەزىنىسىنى بېيىتقانلىقىدىن تولىمۇ پەخىرلىنىمىز.

دەرۋەقە، بۇ ئىجادىيەت جۇغلانمىسىنىڭ قاتارىدا نەزەرىيەۋى ئەمگەكلەرنىڭ مېۋىلىرىمۇ بار. ئەگەر بىز كۆپ ئەسىرلىك ئۇيغۇر ئەدەبىيات تارىخىنى يەنىمۇ كۆڭۈل قويۇپ ئۆگەنسەك، ئەدەبىياتشۇناسلىقتا ئائىت پائالىيەتلەرنىڭ، يەنە نەزەرىيەۋى خۇلاسە ۋە يېتەكلەشلەرنىڭ، ئەسەرلەرگە باھا ۋە مۇھاكىمىلەرنىڭمۇ ئۇزۇندىن بېرى داۋاملىشىپ كەلگەنلىكىنى كۆرەلەيمىز، شۇنىڭدەك بۇ جەھەتتىكى تىرىشچانلىقلارنىڭ ئەدەبىياتنىڭ تەرەققىياتىدا ئوينىغان ئاكتىپ رولىنى ھېس قىلالايمىز. ئەكبەر قادىرنىڭ بۇ ئىلمىي ئەسىرى ئىجادكارلىرىمىزنىڭ مانا مۇشۇ جەھەتتىكى ئەمگەكلىرىنى خېلى كەڭ سەھىپە ۋە بەلگىلىك چوڭقۇرلۇقتا يورۇتۇپ بەرگەن. شۇنداق دەپ كېسىپ ئېيتىشقا بولىدۇكى، ئەگەر ئۇيغۇر ئەدەبىياتى نەزەرىيەۋى ئاساستا ۋە يېتەكلەشكە ئېرىشەلمىگەن بولسا، ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ ئوتتۇرا ئەسىردىكى «قۇتادغۇبىلىك» نى ئۆز ئىچىگە ئالغان نەتىجىلىرى يورۇقلۇققا چىقالمىغان بولاتتى ياكى ئۆزلىرى يەتكەن سەۋىيە، پەللىگە كۆتۈرۈلەلمىگەن بولاتتى. يەنە شۇنىڭدەك ئۇيغۇر شېئىرىيىتىنىڭ نەۋائىي زامانىسىدىكىدەك «ئالتۇن دەۋرى» مۇ روياپقا چىقمىغان بولاتتى. دېمەك، بىز ئىپتىخار بىلەن تىلغا ئالىدىغان ئەدىبلىرىمىز ئەدەبىي ئىجادىيەتتىكى پىركامىللاردىن بولۇپلا قالماي، يەنە ئۆز دەۋرىنىڭ يۈكسەكلىكىگە كۆتۈرۈلۈپ تەپەككۇر قىلالىغان مۇتەپەككۇرلاردۇر.

بىراق، شۇنى ئەپسۇسلۇق ئىچىدە ئېتىراپ قىلىشقا توغرا كېلىدۇكى، ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ نەزەرىيەۋى ئەمگەكچىلىرى، بولۇپمۇ ئەدەبىي تەنقىدىچىلىككە خاس قىسمى ئۇزاقتىن بېرى ئاجىز ھالقا بولۇپ كەلدى. ئېنىقراق قىلىپ ئېيتقاندا، بىزدە

يۈسۈپ خاس ھاجىپتەك نەزەرىيىۋى تەپەككۇر كەم بولدى، نەۋائىدەك نەزەرىيىۋى خۇلاسىلەش ۋە يېتەكلەش ئىزچىللىشالمىدى. قىسقىسى، بۇ ئېسىل ئەنئەنە ئۈزۈلۈپ قالدى. ئەدەبىياتتىكى بۇ خىل تەڭپۇڭسىز ھالەت تا زامانىمىزغىچە ئوخشىمىغان دەرىجىدە داۋاملىشىپ كەلدى. مەن بۇلارنى بۇ قىسقا يازمامدا ئاددىيلا بايان قىلىپ ئۆتتۇم، چۈنكى بۇلار كىرىش ئورنىدا ئېيتىلمىغان سۆز، خالاس.

ئەكبەر قادىرنىڭ بۇ ئەسىرى دەل مۇشۇ رېئاللىققا مەخسۇس بېغىشلانغان بولۇپ، ئەكبەر قادىر بۇ ھەقتىكى پاكىتلارنى خېلى كەڭ تاپقان ۋە بۇلار ھەققىدە قايىل قىلارلىق مۇلاھىزىلەرنى ئېلىپ بارغان. بۇ ئەسەرنىڭ خېلى كۆپ سەھىپىسىدە بىز تىلغا ئالغان تەڭپۇڭسىزلىقنى ئۆزگەرتىش ئۈچۈن بارلىقىنى بېغىشلىغان بىرقانچە ئەۋلاد ئەدەبىي تەنقىدچىلەرنىڭ ئەمگەك نەتىجىلىرى ئىلمىي خۇلاسىلەنگەن. ئۇلارنىڭ نەتىجىلىرىگە لايىقىدا باھا بېرىلگەن. ئۇيغۇر ئەدەبىي تەنقىدچىلىكىنىڭ زامانىمىزدىكى ئاجىزلىقتىن كۈچىيىۋاتقان يۈزلىنىشىگە توغرا دىئاگنوز قويۇپ، تەنقىدچىلىكنىڭ ئىستىقبالىدىن بېشارەت بەرگەن.

يىغىپ ئېيتقاندا، ئاپتور ئۇيغۇر ئەدەبىي تەنقىدچىلىك ئىلمىدىكى كەمتۈكلۈكىنى تولدۇرۇشقا تىرىشىپ، كىشىنى خۇشال قىلىدىغان نەتىجىگە ئېرىشكەن. شۇڭا، مەن مەزكۇر ئەسەرنىڭ قىممىتى ئەدەبىيات ئوقۇتۇشىدا دەرسلىك بولۇش بىلەنلا چەكلەنمەيدۇ، دەپ قارايمەن. بۇ ئەسەرنىڭ ئۇيغۇر ئەدەبىياتشۇناسلىقىنى ئىلگىرى سۈرۈشتە ئاكتىپ رول ئوينايدىغانلىقىدىن شەكلەنمەيمەن. «ئوقۇتقۇچى ئۈچۈن، شاگىرتلىرىنىڭ نەتىجىلىرىنى كۆرۈشتىن ئارتۇق بەخت بولمىسا كېرەك» دېگەن سۆز ناھايىتى جايىدا ئېيتىلغانىكەن. مانا مەن ھازىر دەل مۇشۇنداق ھېسسىياتتىمەن.

ئازاد رەخمىتۇللا سۇلتان
2004 - يىلى 7 - ئاي

مۇندەرىجە

بىرىنچى باب ئەدەبىي تەنقىدچىلىك 1

§1. ئەدەبىي تەنقىدچىلىك ئىلمى ھەققىدە ... 1

§2. ئەدەبىي تەنقىدنىڭ خاراكتېرى 6

§3. ئەدەبىي تەنقىدنىڭ رولى 8

§4. ئەدەبىي تەنقىدچىلىك تارىخى 11

ئىككىنچى باب ئەدەبىي تەنقىدتە ئۈنۈم چۈشەنچىسى 33

§1. ئەدەبىي تەنقىدنىڭ ئېستېتىك ئۈنۈمى ... 34

§2. ئەدەبىي تەنقىدنىڭ ئىجتىمائىي، سىياسىي ئۈنۈمى 37

§3. ئەدەبىي تەنقىدنىڭ پەلسەپىۋى قىممىتى 43

ئۈچىنچى باب ئەدەبىي تەنقىد سۇبيېكتى 46

§1. ئەدەبىي تەنقىدچى 46

§2. ئەدەبىي تەنقىد قوبۇل قىلغۇچىلىرى ... 57

تۆتىنچى باب ئەدەبىي تەنقىدچىلىكىمىزنىڭ ئۈچ باسقۇچى 63

§1. دەسلەپكى باسقۇچ (1949 — 1966) ... 63

§2. «مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى» دەۋرى باسقۇچى (1966 — 1976) 76

§3. يېڭى باسقۇچتىكى ئەدەبىي تەنقىدچىلىك... 80

بەشىنچى باب ئەدەبىي تەنقىد ۋە باھا 93

§1. ئازادلىقتىن كېيىنكى ئۇيغۇر شېئىرىيىتىنىڭ تەرەققىياتىغا باھا 93

§2. ئازادلىقتىن كېيىنكى ئۇيغۇر پروزا ئىجادىيىتىنىڭ تەرەققىياتىغا باھا 102

此为试读，需要完整PDF请访问：www.ertongbook.com

§3 . بۈگۈنكى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىي تەنقىدچىلى-
كىنىڭ تەرەققىياتىغا باھا 117
ئالتىنچى باب ئەدەبىي تەنقىدچىلەر ۋە ئۇ-
لارنىڭ نەتىجىلىرى 131
§1 . مۇھەممەت پولات ۋە ئۇنىڭ ئەدەبىي تەنقىد-
چىلىك نەتىجىلىرى 131
§2 . ئابدۇكېرىم راخمان ۋە ئۇنىڭ ئەدەبىي تەن-
قىدچىلىك نەتىجىلىرى 137
§3 . قاۋۇسىلقان قامىجان ۋە ئۇنىڭ ئەدەبىي تەن-
قىدچىلىك نەتىجىلىرى 143
§4 . ئازاد سۇلتان ۋە ئۇنىڭ ئەدەبىي تەنقىد-
چىلىك نەتىجىلىرى 149
§5 . ئەنۋەر ئابدۇرېھىم ۋە ئۇنىڭ ئەدەبىي تەن-
قىدچىلىك نەتىجىلىرى 154
§6 . ئابدۇۋەلى كېرىم ۋە ئۇنىڭ ئەدەبىي تەن-
قىدچىلىك نەتىجىلىرى 161
§7 . كېرىمجان ئابدۇرېھىم ۋە ئۇنىڭ ئەدەبىي تەن-
قىدچىلىك نەتىجىلىرى 168
§8 . باشقا ئەدەبىي تەنقىدچىلەر 174
يەتتىنچى باب ئىجادىيەت جەريانى توغرىسىدا... 178
§1 . ئەدەبىيات بىلەن رېئال تۇرمۇشنىڭ مۇنا-
سىۋىتى 178
§2 . باش تېما بىلەن ماتېرىيالنىڭ مۇنا-
سىۋىتى 190
§3 . ئىجادىيەتتە ئىككى خىل تەپەككۇر شەكلى-
نىڭ مۇناسىۋىتى 202
§4 . ئىجادىيەتتە بايان قىلىش ۋە تەسۋىر-
لەش ماھارىتى 215

§ 5 . ئىستىلىستىك ۋاستىلەرنىڭ ئەسەردىكى رولىغا ئەھمىيەت بېرىش 236

§ 6 . ئەدەبىي زوق ۋە كىتابخان قارىشى 252

سەككىزىنچى باب ئەدەبىي تەنقىد مەسىلىلىرى 266

§ 1 . ئەدەبىي قوبۇل قىلىش چۈشەنچىسى...... 266

§ 2 . ئىككى خىل كىتابخان................. 276

§ 3 . ئىككى خىل قۇرۇلما 279

§ 4 . ئەدەبىي تەخەللۇس 281

§ 5 . ئەدەبىيات ۋە ئەدەبىي ئەسەر تەھرىرلىرى··· 283

§ 6 . ئەدەبىياتتىكى كۆپ نۇقتىدىن بايان قىلىش 285

§ 7 . ئىجادىيەت ئۇسۇلى ۋە ئىجادىي روھ ··· 288

توققۇزىنچى باب ئەدەبىي تەنقىد ئەسەرلىرىنىڭ خىل شەكىللىرى 291

§ 1 . تەتقىقات ئەسىرى شەكلىدىكى ئەدەبىي تەنقىد ماقالىسى 292

§ 2 . تەسىرات شەكلىدىكى ئەدەبىي تەنقىد ماقالىسى................................... 295

§ 3 . دىئالوگ شەكلىدىكى ئەدەبىي تەنقىد ماقالىسى................................... 296

§ 4 . خەت شەكلىدىكى ئەدەبىي تەنقىد ماقالىسى................................... 297

§ 5 . كىرىش سۆز ياكى خۇلاسە شەكلىدىكى ئەدەبىي تەنقىد ماقالىسى 299

ئونىنچى باب داڭلىق ئەدەبىي تەنقىدچىلەر ··· 301

§ 1 . بېلىنسكىي 301

§ 2 . چېرنىشېۋسكىي 306

بىرىنچى باب ئەدەبىي تەنقىدچىلىك

§ 1 ئەدەبىي تەنقىدچىلىك ئىلمى ھەققىدە

ئەدەبىي تەنقىدچىلىك ئۆز ئالدىغا بىر مۇستەقىل ئىلىم بولۇپ، ئۇ ئەدەبىي تەنقىد ئەمەلىيىتى بىلەن ئەدەبىي تەنقىدچىلىك نەزەرىيىسىنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

ئەدەبىي تەنقىد ئەمەلىيىتىنى ئادەتتە بىز «ئەدەبىي تەنقىد» دەپلا ئاتاپ ئادەتلەنگەن. «ئەدەبىي تەنقىد» نىڭ تەھلىل ـ تەتقىق ئوبيېكتى بولسا، ئاساسەن كونكرېت ئەدەبىي ئەسەرنى باھالاشتۇر. ئۇنىڭدىن باشقىمۇ يەنە مۇلاھىزە ئوبيېكتلىرى بار. ئۇ بولسىمۇ، يازغۇچىنىڭ ئىجادىيەت پائالىيەتلىرى، كىتابخانىلارنىڭ تۇرلۇك ئىنكاسلىرى، تۇرلۇك ئەدەبىيات ئېقىملىرى… دېگەندەكلەردىن ئىبارەت. ئەدەبىي تەنقىد ئەدەبىيات ئەمەلىيىتىدىكى مانا شۇنداق تەرەپلەرنى تەھلىل ـ تەتقىق قىلىپ، مەلۇم ئىلمىي خۇلاسىنى ئوتتۇرىغا قويىدىغان، شۇنداقلا ئۇلارنى كونكرېت باھالايدىغان بىر خىل ئىلمىي پائالىيەت ھېسابلىنىدۇ.

ئەدەبىي تەنقىد ئاتالغۇسىدىكى «تەنقىد» سۆزى تىلىمىزغا ئەرەب تىلىدىن كىرگەن سۆز بولۇپ، ئۇنىڭ مەنىسى «تەكشۈرۈش، تاللاش» دېگەنلىك بولىدۇ. بۇ يەردىكى «تەنقىد» سۆزى «ئەدەبىي» سۆزى بىلەن بىرلىشىپ كەلگەندە، ئۇ بىر خىل ئەدەبىيات ئاتالغۇسىغا ئايلىنىپ ئەدەبىي ئەسەرلەرنى، ئەدەبىيات پائالىيەتلىرىنى، شۇنىڭدەك كىتابخانلار بىلەن ئەدەبىي ئەسەر-

نىڭ مۇناسىۋىتىنى تەھلىل - تەتقىق قىلىش، باھالاش، ھۆكۈم چىقىرىش، دېگەندەك مەنىلەرنى بىلدۈرىدۇ.

بىز ھازىر تىلىمىزدا «تەنقىد» دېگەن بۇ سۆزنى «ئەيىبلەش، ئىنكار قىلىش، دەككىسىنى بېرىش» دېگەندەك ئىستېمال مەنىلىرىدە چۈشىنىپ كېلىۋاتقان بولغاچقا، بىزنىڭ كىتابخانلىرىمىزمۇ «ئەدەبىي تەنقىد» دېگەن بۇ ئاتالغۇنى ئاڭلىسا ئۇنى «ئەدەبىي ئەسەرنى ئەيىبلەيدىغان، سۆكىدىغان، ئىنكار قىلىدىغان پائالىيەت» دەپ چۈشىنىپ قالىدىغان ئەھۋاللار مەۋجۇت. ئەمەلىيەتتە ئەدەبىي تەنقىدنى بۇنداق مەنىدە چۈشىنىش پۈتۈنلەي خاتا.

دۇنيا ئەدەبىيات مۇنبىرىدە «ئەدەبىي تەنقىد» دېگەن بۇ ئاتالغۇنى «CRITICISM» دېگەن سۆز بىلەن ئاتايدۇ. بۇ سۆز بولسا قەدىمكى يۇنان تىلىدىكى «KRITIKOS» دېگەن سۆزدىن كەلگەن. بۇ سۆزلەرنىڭ مەنىسىمۇ ئوخشاشلا «باھا بېرىش، ھۆكۈم چىقىرىش» ياكى «باھا بېرىش سەنئىتى، ھۆكۈم چىقىرىش سەنئىتى» دېگەنلەردىن ئىبارەتتۇر. ئەمدى خەنزۇ تىلىدا بولسا «ئەدەبىي تەنقىد» دېگەن سۆز 《文学批评》 دەپ ئاتىلىپ «ئەدەبىي ئەسەر بىلەن يازغۇچىنى مەركەز قىلىپ تۇرۇپ باھالاش، خۇلاسىلەش» دېگەندەك مەنىلەرنى بىلدۈرىدۇ.

دېمەك، ئەدەبىي تەنقىد مەيلى قايسى مىللەت ئەدەبىياتىدا بولسۇن، ئوخشاشلا يازغۇچىنىڭ ئەدەبىي ھاياتى بىلەن ئۇ ئىجاد قىلغان كونكرېت ئەدەبىي ئەسەرنى ئانالىز قىلىش، باھالاش، ئىلمىي يەكۈن چىقىرىشنى ئۆزىنىڭ تۈپ مەقسىتى قىلىدۇ.

ئەدەبىي تەنقىدچىلىك نەزەرىيىسى بولسا، ئەدەبىي تەنقىدچىلىك ئىلمىنىڭ يەنە بىر تەركىبى. بۇ تەركىب ئەدەبىي تەنقىدچىلىك نەزەرىيىۋى مەسىلىلىرىنى، يەنى ئەدەبىي تەنقىدچىلىك كۆزقاراشلىرىنى، ئەدەبىي تەنقىدچىلىك ئۆلچەملىرىنى، ئۇسۇللىرىنى شۇنىڭدەك ئەدەبىي تەنقىدچىلىكنىڭ تۈرى، رولى،

ۋەزىپىسى، خاراكتېرى قاتارلىقلارنى ئۆزىنىڭ تەتقىقات ئوبيېكتى قىلىدۇ.

ئەدەبىي تەنقىد بىلەن ئەدەبىي تەنقىدچىلىك بىر پۈتۈن ئەدەبىي تەنقىدچىلىك ئىلمىنىڭ ئايرىلماس ئىككى تەرىپى. بۇ ئىككى تەرەپ گەرچە تەتقىقات ئوبيېكتى جەھەتتە ئوخشىمىسىمۇ، ئەمما بىر پۈتۈنلۈكتە بىللە مەۋجۇت بولۇپ تۇرىدۇ. ئۇلار بىر مىللەت ئەدەبىياتى گەۋدىسىدە بىر - بىرىنى تولۇقلاپ، بىر - بىرىنى ئىلگىرى سۈرىدۇ. ئۇلار ھەرگىزمۇ بىر - بىرىدىن ئايرىلغان ھالەتتە مەۋجۇت بولۇپ تۇرالمايدۇ.

بۈگۈنكى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىي تەنقىدچىلىكىمىزدە بىز ئەدەبىيات ھادىسىلىرى، ئەدەبىي ئېقىملار ۋە كونكرېت ئەدەبىي ئەسەرلەر ئۈستىدە ئېلىپ بېرىلىۋاتقان بارلىق باھالاش، تەكشۈرۈش، ئانالىز قىلىش، خۇلاسىلەش پائالىيەتلىرىنىڭ ھەممىسىنى ئومۇملاشتۇرۇپ «ئەدەبىي تەنقىدچىلىك» دەپ ئاتاۋاتىمىز، بۇ پائالىيەت بىلەن شۇغۇللانغۇچىلارنى «ئەدەبىي تەنقىدچى» دەپ ئاتاۋاتىمىز. بىزنىڭ بۇ يەردە قوللانغىنىمىز ئەدەبىي تەنقىدچىلىك نەزەرىيىسىنىمۇ، ئەدەبىي تەنقىدچىلىك ئەمەلىيىتىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالغان كەڭ مەنىدىكى ئەدەبىي تەنقىدچىلىكتۇر. شۇڭا شۇنداق دېيىشكىمۇ بولىدۇكى، ئەدەبىي تەنقىدچىلىك دېگەن ئاتالغۇنى ئەدەبىياتنىڭ بارلىق تەنقىدچىلىك پائالىيەتلىرىنىڭ ئومۇمىي نامى سۈپىتىدە قوللىنىشمۇ خاتا بولمايدۇ.

«ئەدەبىي تەنقىد» نىڭ تارىخىغا كەلسەك، بۇ ئاتالغۇ ئەڭ دەسلەپ مىلادىيىدىن ئىلگىرى 4 ـ ئەسىردە يۇناندا پەيدا بولۇپ، يۇنان پەيلاسوپى ئارىستوتېل تەرىپىدىن ئېنىقلىما بېرىلىپ مەنىسى تۇراقلاشتۇرۇلغان. ئېلىمىزدە بولسا، بۇ ئاتالغۇ پەقەت بىر سۆز سۈپىتىدە مىلادىيىنىڭ ئالدى ـ كەينىدە پەيدا بولغان بولسىمۇ، لېكىن ئاز ساندىكى ئەدىبلەرنىڭ چۈشىنىشى بىلەنلا چەكلەنگەن. 10 ـ ئەسىرلەرگە كەلگەندە، بىرئاز كېڭىيىپ

رەسمىي بىر ئاتالغۇ تۇسىنى ئالغان. «4 ـ ماي» ھەرىكىتىدىن كېيىن ئەدەبىيات ھادىسىلىرىنى باھالايدىغان، ھۆكۈم چىقىرىدىغان ئىلىم سۈپىتىدە قوبۇل قىلىنغان.

دۇنيادا ئەدەبىي تەنقىدچىلىك جەريانلىرىنى مۇكەممەل ۋە كۆپ تەتقىق قىلغان كىشى دەل ئامېرىكىلىق مەشھۇر ئەدەبىي تەنقىدچى رېنى ۋېللېكتۇر. ئۇ 1903 ـ يىلى ۋېنادا تۇغۇلغان. ئامېرىكىدا ئوقۇپ دوكتورلۇق ئۇنۋانىنى ئالغاندىن كېيىن ئەنگلىيە ۋە ئامېرىكىدىكى بىر قىسىم داڭلىق ئۇنىۋېرسىتېتلاردا ئوقۇتقۇچىلىق قىلغان. ئۇنىڭ ئەدەبىي تەنقىدچىلىك ھاياتى 1949 ـ يىلىدىن باشلانغان. ئۇ 1949 ـ يىلى ئۆزىنىڭ بىر كەسىپدىشى بىلەن بىرلىكتە «ئەدەبىيات نەزەرىيىسى» دېگەن كىتابىنى نەشر قىلدۇرغان. بۇ كىتاب نەشر قىلىنغاندىن كېيىن جەمئىيەتتە زور غۇلغۇلا قوزغىغان ۋە بەس ـ بەستە باشقا تىللارغا تەرجىمە قىلىنغان. نۇرغۇن دۆلەتلەردىكى ئەدەبىيات تەتقىقات نەزەرىيىسى ۋە ئۇسۇلىغا تەسىر كۆرسىتىپ، ئۇلارنىڭ بۇ جەھەتتىكى ئۆزگىرىشلىرىنى كەلتۈرۈپ چىقارغان. ئۇ مۇشۇ يىللاردا يەنە «ھازىرقى زامان ئەدەبىي تەنقىدچىلىك تارىخى» ناملىق ئالتە توملۇق كىتابىنى يېزىشقا كىرىشىپ، ئۇنىڭ ئالدىنقى تۆت تومىنى نەشر قىلدۇرغان. ۋېللېكتۇر بۇ كىتابىدا 1750 ـ يىلىدىن 1950 ـ يىلىغىچە بولغان ئىككى يۈز يىللىق ئەدەبىي تەنقىدچىلىك تارىخىنى بايان قىلغان. ئۇنىڭ بۇنىڭدىن باشقا يەنە كۆپلىگەن تەتقىقات ئەسەرلىرى بار بولۇپ، ۋەكىل خاراكتېرگە ئىگىلىرىدىن 1963 ـ يىلى نەشر قىلىنغان «ئەدەبىي تەنقىدچىلىك چۈشەنچىلىرى»، 1981 ـ يىلى نەشر قىلىنغان «غەرب ئەدەبىياتىدىكى تۆت داڭدار تەنقىدچى» (بۇ ئەسەر 1983 ـ يىلى ئېلىمىزدە تەرجىمە قىلىنىپ نەشر قىلىنغان) قاتارلىقلار بار.

ئەدەبىي تەنقىدچىلىكنىڭ 20 ـ ئەسىردىكى تەرەققىياتى ئىنتايىن تېز ھەم گەۋدىلىك بولدى. 20 ـ ئەسىردە ئەدەبىي

此为试读，需要完整PDF请访问：www.ertongbook.com